

Prekarya ve “Prekarya Bildirgesi” Üzerine Bir Kaç Soru, Gözlem ve Görüş¹

Denizcan KUTLU*

Giriş

Küresel kapitalizmin sınıf yapısında meydana getirdiği değişimler, farklı kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Prekaryanın, bu kavramlar içerisinde, yaklaşık son 10 yıldır artan bir ağırlıkla kullanıldığı görülmektedir. Prekarya, Türkçeye güvencesizlik olarak çevrilebilen precarite (Fransızca), precarity/precarioussness (İngilizce) ile proletaryat/proletarya gibi birbiriyle içiçe geçmiş, tarihsel kapitalizme ait göndermelere sahip ve tarihsel kavramlara dayanmaktadır. Ancak bununla birlikte, teorik bir tartışmanın içerisinde değil, olgudan (güvencesiz çalışma ilişkilerinden ve güvencesizlik karşıtı mücadeleden) türetilmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güvencesizlik ve proletaryayı tarihsel kılan iki unsur; kapitalizm, toplum ve emek arasındaki temel ilişkileri açıklayıcı ve tanımlayıcı bir nitelik taşıması ve bu temel ilişkileri dönüştürücü bir özne olarak anlam kazanmasıdır. Günümüzde, söz konusu açıklama, tanımlama ve özneleştirme konusu, bir yönüyle prekarya kavramı temelinde gündeme getirilmektedir. O halde, şu soruları sorabiliriz:

- Prekarya, tarihsel bir kavram mıdır?
- Prekarya, bir kavram olarak tarihselleştirilebilmiş midir?

Bu değerlendirme yazısı, bu sorular temelinde, Guy Standing’in *Precariat: The New Dangerous Class* (2011) (Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf, 2014a) ve esas olarak da *A Precariat Charter: From Denizens to Citizens* (2014b) (Prekarya Bildirgesi: Hakların Kısılmasından Yurttaşlığa, 2017) kitaplarında yer alan, prekaryanın küresel kapitalizmin sınıf yapısı bakımından açıklama/tanımlama kapasitesini ve prekaryayı özneleştirici iddiaları tartışmayı hedeflemektedir.²

¹ Çalışmanın hazırlık sürecindeki görüş ve önerileri için Çağrı Kaderoğlu Bulut ve Gökhan Bulut’a teşekkür ederim.

* Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.

² Prekarya ilgili kimi eleştirel değerlendirmeler için bkz. Hacısalıhoğlu, 2015; Kutlu, 2015a; Kutlu, 2015b; Oran, 2015.

Standing'in Prekaryası

Öncelikle, Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf kitabını da içerecek şekilde, Standing'in prekaryanın oluşum dinamiklerini açıklamasına ait kimi gözlemlerde bulunmakla yetinelim. Standing (2014b: 1-10, 29-30), prekaryayı ve prekarya fikrini yurttaşlıkla içeriklendiriyor. Nitekim kitabın alt başlığı, "From Denizens to Citizens" olarak belirlenmiş. Bu alt başlık Türkçeye "Hakların Kısılmasından Yurttaşlığa" şeklinde çevrilmiş. Bu anlamda, "hakların kısılması", Standing'in "denizen" derkenki kastı ve içeriği ile uyumlu gözükmekle birlikte, "denizen", bir ülkede ikamet ve yurttaşlık hakları kabul edilmiş bir yabancı statüsü ya da bir ülkenin yurttaşı olsun ya da olmasın o ülkede kalabilme ya da o ülkeye dönebilme hakkına sahip olan kişiyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu içerikle, yeni-liberal gündemle hakların erozyona uğratılmasının yanı sıra 21. yüzyılın en önemli konu ve toplumsal sorunları arasında yer alan göçmenlik olgusuna dikkat çekilmek istendiği düşünülebilir. Nitekim, prekarya tartışması bir yandan yurttaşlığın ve hakların yeni-liberal dönüşümü ile birlikte anılırken diğer yandan göçmenler prekaryayı oluşturan ana toplumsal kesimlerden biri olarak anılıyor.

Kitap böylesi bir teorik çerçeve ile başladıktan hemen sonra, 2. bölüm ile birlikte olgulara geçiyor ve tıpkı "Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf" kitabında olduğu üzere, bütün bir kitap boyunca yeni-liberalizmin emek ve toplum üzerindeki etkilerine ilişkin -yer yer sistematik olmaktan uzak- örneklerle prekaryanın oluşum halinde ayrı bir sınıf olarak varlığını ispatlamaya girişiyor.

Standing'e göre, prekaryayı oluşturan toplumsal kesimler ve prekaryanın kendisi, üretim noktası ve üretim araçları ile değil, iş ve meslekler, işgücü piyasası konumları, istihdam, para ya da gelirle kurdukları ilişki temelinde sınıfsal aidiyetlerine kavuşurlar. Ona göre, prekaryayı prekarya yapan, üretim ilişkileri değil, istihdam, para/gelir ve meslekleri içeren çalışma ilişkileridir.³ Böylelikle, Standing'in (2011: 8) prekaryayı tanımlarken, Weber'e⁴ atıfla, sınıf ve statüyü temel alan bir analize giriştiği söylenebilir.

³ Bununla birlikte Standing'in kimi zaman, Marksist bir içerikle olmasa da üretim ilişkileri kavramına başvurduğu görülür. Örneğin "kendilerini geçici işlerde bulanların çoğu, prekaryaya dahil olmaya yakındırlar; çünkü çok zayıf üretim ilişkilerine, benzer işleri yapan diğerleri ile karşılaştırıldığında düşük ücretlere ve mesleki terimlerle düşük fırsatlara sahiptirler" demektir (Standing, 2011: 14-15). Ayrıca, prekaryayı tanımlayan özellikleri sıralarken, "kendine özgü üretim ilişkileri"nden söz etmektedir (Standing, 2017: 26). Burada uygun terim çalışma ilişkileri ya da istihdam ilişkileri olarak belirlenebilir.

⁴ Weber'in sınıf tanımı, konumu, türleri ve toplumsal sınıflarla ilgili görüşleri için bkz. Weber, 1982a: 60-69; Weber, 1982b: 69-73; Öngen, 1996: 88-98.

Standing'e (2014a: 11, 51-53, 75-83, 86, 90, 98-102, 108-154) göre prekarya, kapitalizmin dönüşümü ve yeni-liberal politikaların etkisi altında, kadınlar, gençler, yaşlılar, etnik azınlıklar, engelliler ve suça itilmiş olanlar gibi farklı nüfus kesimlerinden sürekli yaşanan kaymalarla birlikte, oluşum halinde olan ayrı bir sınıftır. Bu kesimlerin çoğu kronik bir güvensizlik içerisinde prekaryaya katılır ve prekarya, güvensizlik biçimlerinin özgün bir bileşimi ile karşı karşıyadır (Standing, 2014b: 1, 25).

Standing, prekaryayı ayrı ve farklı bir sınıf olarak ele almakta ve sırasıyla plütokrazi, elitler; profesyoneller,⁵ maaşlılar ve eski çekirdek işçi sınıfını (proletarya) izleyecek şekilde bir sınıf şemasının altına yerleştirmektedir. Ayrıca prekaryanın da altına yerleşecek şekilde bir işsizler ve lümpen-prekarya (ya da sınıf altı) tariflemektedir (Standing, 2014b: 13, 20; Standing, 2017: 22-23, 29). Standing (2014b: 15), proletaryanın çoğunluğu oluşturmayan ve fakat daralan bir sınıf olduğunu iddia ediyor. Bu haliyle, bir bütün olarak baktığımızda, John Goldthorpe'un yeni-Weberci sınıf kuramından esinlenilmiş bir sınıf şemasının varlığından söz edilebilir.

Standing (2014b: 16-28), yeni kitabında prekaryanın kimi özelliklerini şöyle sıralıyor: Ayırt edici üretim ilişkileri ve,⁶ ayırt edici bölüşüm ilişkileri, devletle girilen ayırt edici ilişkiler, mesleki kimlik yoksunluğu, zaman üzerinde kontrol eksikliği, emekten kopartılma, düşük sosyal hareketlilik, fazlasıyla yeterlilik, belirsizlik, yoksulluk tuzakları ve güvencesizlik tuzakları.

Bu özellikler temelinde tanımlanan prekarya, Standing'e (2014b: 28-31) göre, işçi sınıfı toplulukları ve ailelerinden kopanlar; göçmenler, romanlar, etnik azınlıklar, sığınmacılar gibi hakları en az korunanlar ve sürekli olarak büyüyen bir grup olarak eğitimlilerden oluşuyor. Maaşlılardan yavaş yavaş kopanların çoğu da bu gruba katılıyor.

Standing'in, prekaryayı ayrı bir sınıf olarak tanımlaması, küreselleşme sürecinde "daha parçalı bir küresel sınıf yapısının belirlediği" (Standing, 2011: 7) gözleminin bir parçası olarak gündeme geliyor. Standing, burada da literatürde sınıfın parçalanmasını tek eğilim olarak kavrayan yaklaşımlarla uyumlu bir biçimde, güvencesizliği emeğin türdeşleşen/türdeşleştirici bir özelliği⁷ olarak ele almıyor. Öte yandan Standing, prekaryanın ayrı bir sınıf olarak varoluş sürecini, küresel

⁵ Profesyonier (profician), profesyonel ve teknisyen sözcüklerinin bir birleşimidir (Standing, 2014a: 22).

⁶ Standing, burada üretim ilişkilerini, Marksist bir kavram olarak değil, çalışma ya da istihdam ilişkileri yerine kullanıyor.

⁷ Bkz. Savul, 2012; Özügürlü, 2009; Hacısalihoğlu, 2014.

düzyeyde yaşanan işçileşme ve mülksüzleşme eğilimleri⁸ ile birleştiren bir analiz çerçevesi sunmuyor; bu konuya değinip geçiyor.

Standing (2011: 7), prekaryanın henüz kendi için sınıf değilse de oluşan/oluşum halindeki bir sınıf olduğunun ileri sürülebileceğini belirtiyor. Standing (2011: 18), prekaryanın henüz kendi için bir sınıf olmamasını, hakim ideolojik ve siyasal eğilimler, kapitalizmin gelişimi, sınıf mücadelesinin araçları ve gelişkinlik düzeyi gibi etmenlerle değil, karşı karşıya geldiği teknolojik güçleri kontrol edememesi ile açıklıyor. Standing (2017: 9), prekaryanın, kendi iddialarının aksine, ayrı bir sınıf olarak değerlendirilemeyeceği yönündeki eleştirilere karşın, Prekarya Bildirgesi adlı kitabında da “prekaryanın mevcut haliyle oluşum halinde olan bir sınıf olduğu ve kendisini ortadan kaldırmanın yollarını aramak için kendi için sınıf haline gelmek zorunda olması” gerektiği yönündeki düşüncesini koruyor ve tekrarlıyor. Standing’e göre prekarya, “kendisini daha güçlü bir şekilde yeniden üretmek isteyen sınıflardan farklı” bir niteliğe sahip. Bu farklılık, prekaryanın “dönüştürücü bir sınıf” olması olarak belirleniyor. Kitabın önsözünde, prekaryadan “bir siyasi hareketin temeli olabilecek” bir grup olarak söz ediliyor.

Bir Kaç Soru...

Bu nedenle, Prekarya Bildirgesi’ne dönük yapılacak değerlendirmelerin bu temel iddianın gözden geçirilmesi ve eleştirisinden bağımsız olarak yapılamayacağı görölüyor. O halde, bu yazıda, Standing’in prekaryaya ait bu iki iddiasını (oluşum halinde ayrı bir sınıf olma ve kendisini ortadan kaldırmak için kendi için sınıf halini alma gereği) sorgulamamızın merkezine yerleştirebiliriz. Bu sorgulamayı, iddiayı oluşturan iki boyut üzerine sorular biçiminde formüle edelim.

- 1) Prekarya, ontolojik özellikleriyle ayrı bir sınıf olarak nitelendirilebilir mi?
- 2) Prekarya Bildirgesi’nin (kitabın tamamı ve 29 madde olarak) içeriği, prekaryayı kendi için sınıf yapmaya olanak tanıyan özelliklere sahip midir?

“Prekarya Bildirgesi”nin İçeriği

Bu soruları yanıtlamaya çalışmadan önce, Prekarya Bildirgesi’nin içeriğine biraz daha yakından bakalım. Kitap, ayrıştırıcı temel özelliğine Bildirge’yi oluşturan maddeleri içeren bölüm ile kavuşuyor. Bu bölümde Standing, prekaryanın kendisini ortadan kaldırmak için kendi için sınıf halini alma gereği üzerine;

1. çalışma faaliyeti,
2. işçi istatistikleri,

⁸ Bkz. Munck, 2003: 21-23; Özüğurlu, 2008: 102-108.

3. işe alma süreçleri,
4. esnek çalışmanın düzenlenmesi,
5. örgütlenme özgürlüğü,
- 6-10. meslek toplulukları ve mesleki düzenlemeler,
- 11-15. göç politikaları,
16. adil yargılanma,
17. yoksulluk ve güvencesizlik tuzaqları,
18. sosyal yardım sistemleri,
19. engellilere dönük sosyal destekler,
20. çalışmaya dayalı refah (workfare) stratejileri,
21. krediler ve öğrenim kredileri,
22. finansal bilgi ve danışmanlık hizmetleri,
23. metadışı eğitim hakkı,
24. işverenlere dönük teşvikler,
25. evrensel temel gelir,
26. bölüşüm sorunları,
27. müşterekler/ortaklıkların güçlendirilmesi,
28. müzakereye dayalı demokrasi ve
29. hayırseverliğin kısılması/kısıtlanması

konularında 29 mücadele başlığı ve talep alanı belirliyor. Standing'in -bütün değil- kimi önerilerine, ekonomik ve sosyal politikalarla ilgili küresel eğilimler bakımından bir fikir verse de ağırlıklı olarak İngiltere örneği temelinde gündeme getirildiğini ve ileri sürüldüğünü unutmadan, genel hatlarıyla değinelim.

(1-4) Standing (2014b: 151-156), belirli bir ücret karşılığında yapılmayan kimi, bakım ve gönüllü çalışma gibi işlerin de iş tanımı içerisinde yer almasını savunuyor ve istatistiklerin de bu şekilde düzenlenmesi gerektiğini belirtiyor. Standing'e (2014b: 156-160) göre, prekaryanın işgücü piyasasındaki varlığını güçlendirebilecek etmenlerden biri de işe alım süreçlerinin kısaltılması ve kolaylaştırılması olabilir. Standing özellikle prekaryaya dahil olan kesimlerin iş arama ve iş başvurusu süreçlerinin hayli zaman aldığı gerçeğinin altını çiziyor. Standing (2014b: 160), esnek çalışmanın düzenlenmesi gerektiği görüşünde. Ona göre, prekarya esnek çalışmaya ilkesel olarak karşı çıkmamalı, hakların yitirilmesine ve uygun sosyal koruma ve düzenleme eksikliklerine karşı koymalıdır.

(5) Örgütlenme özgürlüğü, prekaryanın mücadelesinde altı çizilen konulardan biri olarak belirlemekte. Bu mücadelede, işçi sendikalarının belirli bir rolü olabileceği söylenmekle birlikte, prekaryanın çoğunluğu için daha önemli olanın topluluk ve meslek birlikleri olduğu ileri sürülmekte. Standing'e göre prekarya, meslek birlikleri, zanaat ve işçi sendikalarının bir tür sentezi olan bir örgütlenmeye ihtiyaç duyuyor. Prekaryanın, bünyesindekileri daha fazla profesyen hale getirmeye,

çalışma yaşamında daha çok proje odaklı olmasına, dilediği şekilde daha sağlam yeterliliklere dayanmasına ve temel güvence içerisinde bir mesleki yaşam inşa etmesine olanak tanıyan örgütlenmelere ihtiyacı var (Standing, 2014b: 174, 176).

(6-10) Standing'in (2014b: 196-197) önerilerinden biri de mesleki toplulukların güçlendirilmesi ve mesleki temelde sosyal koruma biçimlerinin geliştirilmesidir. Standing'de bu önlem, temel gelirin bir tür tamamlayıcısı olarak gündeme getirilmektedir.

(11-16) Göç ve göçmenler, prekaryayı oluşturan kesimlerden biri olarak ele alınmıştır. Bu anlamıyla kitapta üzerinde en çok ve ayrıca durulan kesimlerden biri olarak karşımıza çıkıyor. Hatta, kitabın yukarıda ele alındığı içeriği ile altbaşlığının (From Denizens to Citizens) da bu konu ile ilgisinin olduğunu düşünmemiz mümkün. Bu çerçevede Standing, göçmenlerin prekaryanın temel ve yapısal bölmelerinden birini oluşturması karşısında, ekonomik ve sosyal haklarının tesis edilmesinin yanı sıra siyasi haklarının da tanınması gerektiği görüşündedir. Standing'e göre, göçmenler herkesle aynı haklara sahip olmalıdır. Bu anlamda sınıf temelli göç politikaları ve göçmenlere dönük sınıf temelli yaklaşımlar durdurulmalıdır. Ayrıca işgücü piyasası ve kamusal hizmetler söz konusu olduğunda da göçmenlere dönük, adalet ilkesi doğrultusunda eşit muamelelerin yapılmasının altı çizilmektedir (Standing, 2014b: 197-213).

(17) Standing (2014b: 230-241) azalan gelirler, esnek çalışma ve sosyal yardımlar temelinde oluşan yoksulluk tuzakları ve güvencesizlik tuzaklarının farklı biçimlerine örneklerle yer veriliyor. Öte yandan Standing'in bu konuyla ilgili prekarya içerisinde de görülebilen, sosyal yardımlardan yararlanan kesimlerin yanında ve onları tembel ve bedavacı olarak nitelendiren yaklaşımların, bilhassa da siyasetçilerin tam karşısında bir tavır geliştirdiğine şahit oluyoruz. Standing şöyle söylüyor: *"Yoksulluk tuzakları ablâki ve ablâka aykırı riskler yaratır. Her iki durumda da kendi yapmadıkları bir tuzaktan kaçmaya çalışan kişileri suçlamanın adil olup olmadığını sormalyız."*

(18) Bu son söylenenle birlikte Standing'in üzerinde -ısrarla- durduğu konulardan biri de sosyal yardımlar ve hak ediş ölçütleri. Standing'in prekaryanın yaşam ve geçim koşullarının iyileştirilmesi ve kamusal refah haklarının sağlanmasında, sosyal yardım rejiminin düzenlenişine ayrı ve özel bir vurgu yaptığını gözlemliyoruz. Bu vurgu içerisinde, sosyal yardımları hak edişte, aktif işgücü piyasası politikalarına dayalı çalışma yaşamına katılma, iş arama ve katı gelir yoklamalarına dönük ciddi eleştirileri bulunuyor. Standing'in üzerinde ayrıca durduğu bir konu da sosyal yardımı hak edişe dönük yoklama ölçütlerinin hayli kişiselleşmiş oluşu ve özel yaşamı ihlâl edici yönlerinin olması. Hatta Standing'e göre bu tür yoklamaların öncelikli amacı, sosyal yardım yapmaktan çok, sosyal yardım yapmamak için bir neden bulmak ya da yardım alabilmek için başvuru

sahibinin yapması gereken ilave işler tanımlamak. Yazara göre bu yoklamalar, adalet ilkeleri ile çatışmasının yanı sıra otoriteye itaat, tabiiyet, denetim ve güvensizlik biçimlerini de beraberinde getiriyor. Standing, ne işsiz kalmanın ne de sosyal yardım almanın seçilen bir durum olmadığını altını çiziyor (Standing, 2014b: 241-251).⁹

(19) Engelliler ve engellilere dönük destekler de Prekarya Bildirgesi'nin gündemi içerisinde yer buluyor. Standing'e göre, engellilere dönük kamusal yardımlar onların çalışma kapasitelerine göre değil, ihtiyaç düzeylerine göre yapılmalı. Bu durum ancak hak temelli bir yaklaşım ve uygulama ile ortadan kaldırılabılır. Ancak sosyal yardımların mevcut haliyle ağırlıklı olarak gelir ve çalışma yoklamasına dayalı hak ediş ölçütleri ve koşullu yarar anlayışı; kişileri cezalandırmakta, damgalamakta ve kaçınılmaz hatalarla destekten mahrum kalmalarına yol açmaktadır. Sosyal desteklerin sağlanmasındaki yoklama koşulları, ölçütler ve süreçler o denli katı ve zahmetli ki, kimileri haftalarca iş aradığını kanıtlamak zorunda kalıyor, kimileri başvuruların reddi halinde temyiz sonuçlarını göremeden yaşamını yitiriyor; daha dramatik örneklerde ise başvuruları reddedilenlerin intiharlarına bile tanık olunuyor (Standing, 2014b: 252-262).

(20) Standing'in karşı çıktığı uygulamalardan biri de giderek anaakım bir politika haline gelen çalışmaya dayalı refah (workfare) programlarıdır. Standing'e göre, çalışmaya dayalı refah, sosyal yarara erişebilmek için devletçe seçilen işlerde zorunlu bir çalıştırma uygulamasıdır ve prekaryayı cezalandırmaktadır. Bu yeni yardım ve çalışma bağı rejimi temelinde, korkuya dayalı bir toplumun tohumları da atılmaktadır. Çalışmak tarihsel olarak yoksulların yerine getirmesi gereken doğal bir uğraş olarak görülürken, bu anlayış, yeni-liberalizm ile aktif işgücü piyasası politikaları temelinde sosyal koruma sistemi ile daha güçlü bağlar oluşturacak şekilde yeniden üretilmiştir. Standing'e göre, bu noktada yoksulların kendilerini hayır temelinde besleyen ve ayakta tutan zenginleri meşrulaştırmak için çalışmak gibi bir görevi vardı. Ancak diğer yandan çalışma faaliyeti de yoksulları yoksulluktan kurtarmıyordu; zira sosyal yardımlara bel bağlamış olan kişilerin çoğu zaten çalışıyordu. Çalışmaya dayalı refah uygulamalarının savunucularına göre ise, yoksullar, yoksulluğun ve devlete bağımlılığın kuşaklararası aktarımı içerisinde düşmüşlerdir ve çalışmaya dayalı refah, onları bu durumdan kurtarabilir. Bu noktada Standing, kısa süreli ve zorunlu çalışmaya dayalı ve üstelik de son derece itici koşullar altında çalışma alışkanlığı ve bağlılığının nasıl kazanılabileceği

⁹ Benzer yönde belirlemelerin, alan araştırmasına dayalı olarak Türkiye için tarafımızca da yapıldığına dikkat çekmek isteriz. Bu belirlemeler ve ayrıca sosyal yardıma ilişkin ihtiyaç tespiti ölçütlerinin ve süreçlerinin özel yaşamın gizliliği ve ihlali ile sonuçlanan boyutlarına dönük gözlemlerimiz için bkz. Kutlu, 2015c.

sorusunu sormamız gerektiğini belirtmektedir. Hatta, vasıflı emeğin, çalışmaya dayalı refah programları temelinde vasıfsız işlerde çalıştırılarak, vasıfsızlaştırılabileceğine de dikkat çekmektedir (Standing, 2014b: 262-280).

(25) Tüm bu eleştirilerin ardından, Standing'ın ana önerilerinden biri, temel gelir olarak karşımıza çıkmakta. Standing'e göre prekaryanın geleceğe iyimserlikle bakabilmesinin tek yolu, devletin aylık, garanti altına alınmış bir temel gelir ödemesinden geçmektedir. Ona göre, işçiler ve prekaryanın yeterli bir gelir sahibi olabilmesi için temel gelir benzeri bir uygulama adeta şarttır. Standing temel gelir önerisi ile üretim noktasının düzenlenmesi ve çalışma ilişkilerinin düzeltilmesi arasında bir bağ kuruyor ve bunu emeğin pazarlık kapasitesinin güçlendirilmesi çerçevesinde ele alıyor. Ona göre, ancak işçilerin pazarlık kapasitesi güçlendirilirse, işverenler yaşanılabilir ücret ödeme konusunda baskı altında olacaklardır. Ayrıca temel gelir işçilerin daha seçici ve ihtiyatlı olmasına izin vererek ve işverenlerin üzerinde işgücünü daha etkin kullanması yönünde baskı kurarak, iş arama süreçlerini de kolaylaştıracaktır. Temel gelirin yoksulluk ve güvencesizlik tuzakları üzerinde de giderici ve hafifletici etkileri olacaktır. Bununla birlikte, temel gelir zaman kontrolünü artıran bir etkiyi de beraberinde getirecek ve çalışma temposu üzerine pazarlık kapasitesini de artıracaktır. Öte yandan Standing'e göre, temel gelir ile kolektif toplumsal eylem daha çok gerçekleşebilir bir nitelik kazanacaktır (Standing, 2014b: 276, 316-338).

(22) Standing'in (2014b: 288) önerilerinden biri de prekaryayı oluşturan piyasaya bağımlı ve borçlu kesimlerin nakit akışlarını düzenleyebilmeleri için kamusal olarak desteklenmiş finansal danışmanlık faaliyetleri. Birikim, yatırım, kredi ve borçların yönetimi; sosyal destek başvuru formlarının doldurulması; enerji, internet ve telefon sağlayıcılarını seçme; vekalet bırakılması; vasiyet onayları gibi konularda hanehalklarına sağlanacak, kamusal finansal danışmanlık desteklerinin, nakdin denetimi bakımından anlamlı olacağı belirtiliyor.

(21-23) Standing'in üzerinde durduğu konulardan biri de eğitim. Öğrenim kredileri ayrı bir başlık dahilinde gündeme getiriliyor. Eğitimin metadışı ve kamusal olarak finanse edilen bir hizmet olması gerektiği savunuluyor. Standing'e göre, eğitimin ticarileştirilmesiyle birlikte prekarya mahvedilmiştir. Eğitim, piyasanın değil, toplumun kültürel ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmelidir. "Eğitim, insanları iş sahibi değil, yurttaş olmaya hazırlamalıdır" (Standing, 2014b: 280, 287, 293-294).

(27) Standing ortak mekân kullanımını da gündeme getiriyor ve mekânın yeni-liberal dönüşümünü eleştiriyor. Ona göre, ortaklıkların güçlendirilmesi çerçevesinde nitelikli kamusal alan mücadelesi, prekaryanın kendi için sınıf halini almasındaki araçlardan biri olacaktır (Standing, 2014b: 350, 363).

Bir Kaç Gözlem ve Görüş...

Standing'ın savlarını; -yukarıdaki sorularımız temelinde- prekaryanın ayrı bir sınıf olması ve kendisini ortadan kaldıracak ayrı bir sınıf olarak özneleşmesi ve mücadelesi şeklinde iki başlık altında ele alabiliriz.

Ayrı Bir Sınıf Olarak Prekarya

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, Standing bütün önerilerini prekaryanın oluşum halinde ayrı bir sınıf olduğu iddiası üzerine kuruyor. O kadar ki, bu iddia prekaryadan ayrı ve türettiği sınıf şemasında onun hemen üzerinde yer alan bir çekirdek işçi sınıfı/proletaryanın var olduğu belirlemesi ile birlikte anlam kazanıyor. Prekarya yaklaşımı ve tanımı, diğer toplumsal sınıflarla olan ilişkisinde belirsizdir. Bu anlamıyla prekarya belirlemesi, fazlaca genel; ama diğer yandan fazlaca tekil ve özeldir. Standing'e göre prekaryadan ayrı, başka bir sınıf olarak bir de proletarya var. Buna karşın Standing'in her iki kitabı da bu sarsıcı iddiayı temellendirecek teorik ve olgusal dayanaklardan hayli uzak duruyor.

Oysaki, prekarya tarihsel ve güncel sınıf tartışmalarının içerisine yerleşebilecek teorik bir katkı olarak oluşturulabilirmiş. Bu haliyle, sadece olgudan türetilerek¹⁰ bir sınıf şemasının parçası olarak inşa edilmiş bir varlık olarak anlam kazanmasının ötesinde, oluşumu olguların yanı sıra tarihsel ve teorik bir analize dayandırılan, yeni ve ayrı bir sınıf olarak ortaya atılabilmiş. Prekarya, ancak böylesi bir analitik çerçeve içerisinde, kendi varlığını ortadan kaldıracak bir kendi için sınıf tartışmasına zemin sunabilir.

Bu haliyle prekarya, ne teorize edilebilmiş ne de tarihselleştirilebilmiştir. İçinde olduğu belirtilen tarihsel evre (küresel kapitalizm, yeni-liberalizm) ise, kapitalizmin tarihsel eğilimlerinden ve sermayenin hareket yasalarından bağımsız bir biçimde, politikalar (bu anlamıyla görüngüler) düzeyinde kavranmaktadır. Üstelik yeni-liberal evre, sınıfın, analizin ve tanımın neredeyse tümüyle dışına çıkartıldığı bir tarihsel dönem olarak sosyal teoriye kazanmışken... Üstelik prekarya konusu ve tartışması, sınıfın, toplum analizinin yeniden merkezi ölçütlerinden biri

¹⁰ Özüğurlu (2008: 26), Roy Bashkar'ın Batı felsefesinin bilgi felsefesi düzeyinde bir yanılğı içerisinde olduğu savına referansla, şöyle söylüyor: "(...) buna göre, ontolojik düzey epistemolojik düzeye indirgenmekte, varlık hakkındaki her tahlil girişimine, varlık hakkındaki bilginin ne olduğu sorusuyla başlanmaktadır." Bu görüşü, Standing'in prekarya belirlemeleri için genişletme düşüncesini bu yazıda sadece bir dipnot düşerek ortaya atmış bulunuyoruz.

olması şeklinde tarihsel bir anlam ve olanağa sahipken...¹¹ Bu haliyle, Standing'in her iki çalışması da inceleme nesnesini/konusunu teorileştiremeyen sosyal bilim ve sosyal politika yaklaşımının bir parçası sayılabilir. Üstelik de yeni bir kavram ortaya atmışken...

Özüğurlu (2008: 22), “sınıf tartışmalarında sorun alanları”nı, 1) “üretim ilişkileri içindeki yer alış ile toplumsal-siyasal düzlemdeki tutum alış arasındaki”; 2) doğrudan emek-sermaye çelişkisine dayanmayan toplumsal çelişkilerle sınıf çelişkisi arasındaki; 3) sınıf mücadelesi ve toplumsal değişim arasındaki ve 4) sınıf içi farklılıklar arasındaki ilişki sorunları olmak üzere dört başlık altında toplamaktadır. Özüğurlu'ya göre *ilk* başlık, ekonomik belirlemecilik eleştirisi ile bağlantılıdır ve yapı ve özne arasındaki gerilimli ilişkinin bir parçası ve yansımasıdır. *İkinci* başlık, sınıf indirgemeciliği eleştirisinin temel görünümülerinden biridir.¹² *Üçüncü* başlık, özcülük eleştirisi temelinde işçi sınıfının -kapitalizmi- dönüştürücü kapasitesinin masaya yatırıldığı bir gündemi imlemektedir. *Dördüncü* başlık ise, tarihsel yönelimleri olmakla birlikte, kapitalizmin gelişimi içerisinde işçi sınıfının kapsamının nasıl belirleneceği sorusu temelinde açığa çıkmaktadır. Yine Özüğurlu'nun vurguladığı üzere, “sınıf çözümü yapmak iddiasındaki her girişim, belirlemecilik, indirgemecilik ve özcülük eleştirilerinin kısıktığı bu sorunsallar karşısında kendi pozisyonunu açık seçik belirtmek durumdadır”.

Yeni bir sınıfın varlığını ortaya atan Standing ise, bu tartışmalara ve -hatta- bu tartışmaların varlığına hiç girmeden bir prekarya analizi ve tanımı yapmaktadır. Standing'de prekarya, “sınıf tartışmalarının sorun alanları” bakımından üzerinde teorik olarak hiç durulmayan bir kavram niteliğindedir. Bu durum prekaryayı teorik tartışmalara dayanan bir kavram değil, olgulara göre şekillenen bir terim kılıfına büründürmektedir. Prekarya üzerine, “üretim ilişkileri içindeki yer alış ile toplumsal-siyasal düzlemdeki tutum alış arasındaki” (Özüğurlu, 2008: 22) bağlantılara dönük teorik bir tartışma konusu yapılabilmüş değildir.

Kitapta sınıfları birbirinden ayıran temel ölçüt, ağırlıklı olarak Weberci sınıf analizi çerçevesinde belirleniyor. Seymour (2012: 264), Standing'in diğer çalışmalarına dayalı olarak, prekaryaya atfedilen özelliklerden hiçbirinin Marksist sınıf ölçütleri ile bağdaştırılamayacağını belirtiyor. Ancak yine de Weberci sınıf analizi yaklaşımlarına dayanan ölçütlerin, prekarya ve ondan ayrı bir proletaryanın varlığının öne sürülmesinde, yeterince operasyonelleştirilebildiğini söyleyemiyoruz. Böylelikle prekaryanın ekonomik, bu anlamda nesnel varlık koşulları ile Standing'in

¹¹ Konuyla ilgili bir vurgu için bkz. “İşçi sınıfı sosyal teorideki yerini yeniden alıyor; ama aslı eski biçimiyle değil” (Özüğurlu, 2008: 21).

¹² Sosyal teoride bu eleştiri, teorik ve pratik alanda -liberal- kimlik siyasetinin olduğu kanallardan biri olarak değerlendirilebilir.

diğer sınıflarının varlık koşullarını, günümüz kapitalizminin çalışma ilişkileri bakımından Weberci ölçütler temelinde bu derece kategorik ayrımlara tabi tutmak oldukça güç. Oysaki Weberci ve yeni-Weberci yaklaşımın barındırdığı, statü, gelir, para, istihdam ilişkileri, denetim gibi ölçütler açısından ele alındığında, Standing'in proletarya olarak belirlediği ayrı bir sınıfın üyelerinin ve hatta profesyenler ve maaşlıların dahi yaşadığı kayıpları gözardı etmemiz mümkün değil.¹³

Ayrıca prekarya, Weberci sınıf analizini takip eden bir yaklaşımın ürünü olarak karşımıza çıksa da Standing'in her iki çalışmasının bütünü açısından, bir statüden çok bir kimlik niteliğindedir (Standing, 2014b: 22, 30-31). Nitekim Standing (2014b: 138-139), prekaryanın kimlik güvensizliğinin üstesinden gelmesi gerekliliğine ve yükselen sınıfın, kolektif eylemin toplumsal temellerini yaratabilmek için ayrı bir kimlik oluşturması zorunluluğuna işaret etmektedir.¹⁴

Bu haliyle, Standing kanımızca kapitalizmin mevcut gelişim düzeyi, mülksüzleşme eğilimleri, ücretleşme ve emek gücünün satışı gibi ölçütler dikkate alındığında, işçi sınıfının ancak istihdam ilişkileri bakımından birbirinden ayrılabilir; ve fakat güvencesizleşmede yine ortaklaşan farklı kesimlerini, birbirlerinden ayrı sınıflar olarak şematize etmektedir. Bu söylenen, Standing'in prekaryasını oluşturan işgücü gruplarının, işçi sınıfının daha yüksek ücretli, vasıflı, eğitilmiş, örgütlü ve toplu sözleşmeli, güvenceli, pazarlık gücü daha yüksek olan kesimleri ile karşılaştırıldığında daha dezavantajlı olduğu gerçeğini şüphesiz değiştirmez. Ancak, kapitalist üretim tarzının tarihi boyunca sayısı artarak ya da azalarak hep varolmuş; bununla birlikte küresel kapitalizmi ve yeni-liberalizmi yaratan sermaye birikim stratejilerinin sonucunda, özellikle son 20-30 yıllık zaman diliminde yaygınlaşan güvencesiz istihdam ilişkilerinin¹⁵ bir parçası olarak sayısı artarak oluşmuş işgücü kesimlerini, ayrı bir sınıf olarak tanımlamak, prekaryayı tarihdışılaştırmaktadır.¹⁶

Prekarya, üretim ilişkileri değil, çalışma ve istihdam ilişkilerinden türeyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu haliyle, Prekarya ve Prekarya

¹³ Benzer yöndeki görüşler ve güvencesizleşmenin türdeşleşen karakterine ilişkin vurgular için bkz. Oğuz, 2012: 243.

¹⁴ Özügürü'nün (2008: 25), Standing'in çerçevesi ile birebir örtüşmesine de etkilerinin olduğunu düşünebileceğimiz belirlemeleri şöyledir: "Belirlemecilik ve indirgemecilik karşıtlığı ile konuya yaklaşanlar açısından, analitik değerini kaybeden sınıf nosyonu, ancak bir kimlik konumu olarak toplumsal çalışmalara konu olmaktadır."

¹⁵ Aynı yöndeki bir değini için bkz. Seymour, 2012: 269.

¹⁶ Bu noktada Oğuz'un (2012: 244) üretim araçlarının özel mülk sahipliği karşısında, hayatta kalabilmek için emek gücünü satma zorunluluğunun, "kapitalizmin yarattığı en temel güvencesizlik olduğu" yönündeki belirlemesini anımsamak gerekir.

Bildirgesi'nde betimleyici çerçeve, konunun tarihselleştirilmesine değil, olgunun (prekaryayı oluşturduğu kabul edilen dinamikler) belirli bir zaman kesitinde aldığı biçimlere indirgenmiştir. Standing, tarihsel süreçlere değil, ayrıştırılmış dönemsel kesitlere; tarihsel soyutlamalara değil, terim ve olgulara; “ilişkisel bir toplumsal oluşum”a değil, “ayrık bir toplumsal kategoriye” odaklanmaktadır.¹⁷ Prekarya, -şayet varsa- teorik ve tarihsel temellerinden ayrıştırılarak, sadece olgusal varoluş koşulları bakımından incelenmektedir. Bu aşamada, daha önce Standing'in Prekarya adlı çalışmasına dönük bir değerlendirmemizde yönelttiğimiz soruları yineleyelim (Kutlu, 2015b):

- “Sınıf oluşumunun temel unsuru, kapitalist gelişimin belirli bir evresindeki istihdam ilişkilerinin biçim ve karakteri midir?
- Neo-liberalizmin, kapitalist üretim ilişkilerinin işçi sınıfını ve emeği güvencesizleştirmesine ilişkin tarihsel eğilimleri dışında ayrı bir güvencesizleştirme gündeminden söz edilebilir mi?
- Güvencesizleşme, prekaryaya dahil edilebilen temel çalışan kesimlerin, sınıfın diğer kimi üyelerini dışarda bırakarak, ayrı bir sınıf oluşturacak şekilde bir araya gelmelerinin bir zemini olabilir mi?
- Prekarya, işçi sınıfından bağımsız, temel özellikleri bakımından ona dışsal bir nitelik taşır mı?
- Bir diğer ifadeyle, bir sınıfı oluşturan temel unsur, bir döneme özgü istihdam ilişkisinin temel biçimi ve karakteri midir?
- O halde soyutlama düzeyinde ele almak gerekirse, üretim ilişkileri ile istihdam ilişkileri arasındaki fark nedir ve sınıf oluşumu bakımından ne anlam ifade eder?”

Bu noktada Özüğurlu'nun (2008: 24) sınıf analizinin önceliğinin toplumsal sınıfta değil, sınıflar mücadelesinde olduğu belirlemesinin konumuzda bağlantılı iki sonucuna yer vermek anlam kazanmaktadır:

“İlk olarak, toplumsal sınıflar, tek tek ele alınıp incelenemezler; artığa el koymanın belirli biçim ve mekanizmaları çerçevesinde girdikleri karşılıklı ilişkiler içerisinde (sömürü ilişkisi) kavranabilirler. Bir başka ifade ile, sınıf çözümlemesi, ayrık ve durağan değil, ilişkili ve etkileşimli bir alanı konu almaktadır. İkinci olarak, toplumsal sınıflar, oluşturulmuş kategoriler değildir, tarihsel oluşumlardır ve belirli bir kesit içerisinde değil, ancak belirli bir süreç içerisinde kavranabilirler.”

¹⁷ İkilikler büyük ölçüde Özüğurlu'ya (2008: 37) aittir.

Tarihsel maddeci yaklaşımda sınıf analizi, bu belirlemeler temelinde ve ışığında gerçekleşecekse, Standing'in bu yaklaşımın dışında bir pozisyona sahip olduğu açıktır. Yine de teorik karşıtlık öznelere birini Marksizm olarak belirlenmesi ise ilginç ve fakat pek tesadüf de değildir. Standing (2014b: 31), Marksistlerin emek-sermaye ikiliğinden (dichotomy) vazgeçemedeki gönülsüzlüğüne dikkat çekiyor ve onların prekaryayı eskinin işçi sınıfı ya da proletaryasına dahil etme arzularının, 21'inci yüzyıl analizi için uygun bir sözcük dağarcığı ve bir takım imgeler geliştirmekten alıkoyduğunu ileri sürüyor. Ancak yine Standing'in temel sorusunun, yeni bir sınıfın varlığını ortaya atmak ve yeni bir sınıf tanımlamaktan belki de daha çok, ortaya attığı ve tanımladığı yeni sınıfın, prekaryanın kendisinin ve varlık koşullarının ortadan kaldırılması olduğunu düşünmemiz gerekiyor. Çünkü kitap, bu aranın bir ürünü olarak ortaya çıkıyor. Standing'in analiz ve tanımlamasında ve özne arayışında, karşıtlık öznesinin bu biçimine dönük bir değerlendirme için Özüğurlu'ya (2008: 23) başvurabiliriz:

“Sınıf literatürünün sorun alanlarını tarihsel ve kuramsal bağlamlarından kopararak, öncelikle ontolojik düzeyde tanımlamak yönündeki girişim, kuramsal meşruiyetini bir ön kabule dayandırmıştır: Buna göre, sınıf literatürü ve literatür içinde belirleyici bir yere sahip olan Marksizm, işçi sınıfını, dönüştürücü gücü verili olan (nesnel çıkara sahip olan) aşkın ve sabit bir özne olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre, bütün bir sınıf literatürü, bu sabit öznenin (işçi sınıfının doğru tiplemesinin) aranması çabasının ürünüdür.”

Bu belirlemelerin ışığında, Standing'in özne olarak prekarya belirlemesine dönük değerlendirmelere geçebiliriz.

Özne Olarak Prekarya ve Mücadelesi

Standing, Marx'ın işçi sınıfının bütününe dönük ve onun tarihsel varlığına bağlı nesnel bir olgu olarak beliren, toplumsal değişimin öznesi ve kendisiyle birlikte kapitalizmin de mezarını kazacak olması belirlemelerini, prekarya için yapıyor. Sadece bu nokta, bir esinlenme ve yeniden yorumlama olarak okunabilir. Prekaryaya böylesi anlamlarken yükleniyorken, prekarya, analitik bir kategori olarak tanımlanıyor mu?

Güvencesizleşme, küresel kapitalizmin çalışma ilişkilerine dönük dönüşüm dinamiklerini içeren bir terim olmanın ötesine geçerek, güvencesizlik karşıtı mücadele içerisinde prekarya şeklinde bir hareket olarak oluşan bir özne tarifine de kaynaklık etmiştir. Buna göre prekarya, güvencesizleşme sürecinin bir ürünü olan ve kapitalizmin yeni-liberal evresini karakterize eden bir geçiş dönemi hareketi

olarak da nitelendirilebilir (Kutlu, 2015b). Standing'e (2014b: 8-10) göre prekarya, hakların ayrıştırılması ile sınıf temelli yeniden yapılanmasının birlikteliği zeminine dayalı -ve karşı- olarak istemlerde bulunacaktır. Bu anlamda, hakların savunusu ve Hannah Arendt'e göndermeyle "hakkı olma hakkı", prekaryanın mücadelesinin temel hatlarından biridir.

Kitapta prekaryanın mücadelesinde öncü rolün, prekaryanın eğitilmiş kesimleri tarafından yerine getirileceği savunuluyor (Standing, 2014b: 133). Burada da sınıf kesimlerinin öncülük kapasitesine ilişkin teorik tartışma ya da ampirik bir araştırma yürütmeden, eğitilmiş kesimlerin iletişim teknolojilerinden daha çok yararlanma potansiyeline dikkat çekiliyor.

Standing (2014b: 138-144), tanınma/kabul görme (recognition), temsil ve yeniden bölüşümü birbiriyle örtüşen üç mücadele hattı olarak belirliyor. Tanınma/kabul görme ve temsil, toplumsal ve siyasal öznenin oluşumunda üzerinde dikkatle durulması gereken ve teorik ve pratik olarak geliştirilmesi gereken başlıklar olarak düşünülebilir. Yeniden bölüşüm, iktisadi ilişkilerin düzenlenmesi çerçevesinde değerlendirilebilir. Nitekim Standing, teorik dayanakları Karl Polanyi'ye yaslanan bir piyasa/piyasa toplumu/piyasa ekonomisi yaklaşımı temelinde, varlık ve kaynakların yeniden bölüşümüne dayalı, -bu anlamda sınıf hareketinin tarihsel eğilimleri ile uyumlu- bir üçüncü mücadele hattı öneriyor. Standing bu önerisini, endüstriyel kapitalizm evresinde işçi sınıfının üretim araçları(nın mülkiyeti) ve endüstriyel üretime dayalı kârlar üzerine yürüttüğü mücadelesinin ve bu tür bir sosyalizm biçiminin günümüz hizmet sektörüne dayalı piyasa toplumunda prekarya için geçerli olamayacağı fikrine dayalı olarak ileri sürüyor. Standing'e göre, prekarya günümüz piyasa toplumunun beş kilit varlığı ile bağlantılı olarak kendi kurtuluşunu engelleyen eşitsizliklerle ilgileniyor. Standing bu beş varlığı, kronik belirsizlik ve risklerin üstesinden gelmek üzere güvencenin sağlanması, zaman kontrolü, ortaklıklar, eğitim ve finansal sermaye olarak sıralıyor.

Standing'in çalışmasında, kendinde sınıf ve kendi için sınıf bağlantıları belirsizdir. Prekaryanın hangi araç ve yollarla kendi için sınıf olarak varlık kazanacağı tartışma dışı bırakılmıştır. Öngen (2002: 17) bu noktada şöyle söylüyor:

"İşçi sınıfının 'kendi için sınıf' haline gelmesi, yalnızca kapitalist toplumun deneyimlerini soğurması ile değil aynı zamanda bu deneyimlere karşı bilinçli mücadelesi ile mümkündür. Çünkü sınıf üyelerinin tek tek neyi nasıl algıladığı ya da hedeflediğinden çok sınıfın tamamının ortak çıkarları ve hedefleri doğrultusunda tarihsel olarak neyi yapması gerektiğini görmesi ve bu doğrultuda harekete geçmesi önemlidir."

Oysaki Standing'de sınıfın ortak çıkarları ve hedefleri doğrultusunda yapılacaklara ilişkin bir programdan ve öngürüden çok, Marksist literatürden ödünç

alınan kendi için sınıf uğraşının, Weberci ölçütlerce, olgudan türetilerek belirlenen ayrı ve yeni bir sınıf iddiası ile buluşturulmaya çalışıldığına tanık oluyoruz. Bu kavramsal belirsizlik, şüphesiz önerilere ve kendisini ortadan kaldırma mücadelesine dair ufka da yansıyor. Güvencesizleşme karşıtı ve prekaryanın varlık koşullarını ortadan kaldıracak kendi için sınıf olma mücadelesinin, bir tür sınıfsal hiyerarşide yükselme mücadelesine bağlandığına da şahit olunmaktadır (Standing, 2014b: 176).

Prekaryanın mücadele kapasitesi emek sürecinin düzenlenmesine ilişkin öğeler temelinde hemen hiç değerlendirilmiyor. Çalışma ilişkilerinin toplu iş sözleşmeleri ile firma ölçeğinde belirlenmesi kitabın gündeminde değil. Ayrıca üretim zincirinin tüm halkalarında örgütlenme gibi prekaryayı oluşturan işgücü gruplarını da dahil eden (marketler, vs.) sendikal örgütlenme stratejileri de kitabın gündemine girebilmiş konular içerisinde yer almıyor. Temel gelir üzerine ayrıntılı değerlendirmeler yapan çalışmada, asgari ücret ve asgari ücretin belirlenmesi mücadelesine dönük, örnekler ve olgusal kimi görünümler dışında bir değiniye rastlayamıyoruz.

Standing, prekarya ve prekaryanın mücadelesini kendinden menkul sınırlar içerisinde düşünüyor; fazlaca dar bir sınıf ve sınıf mücadelesi yaklaşımı var. Bu *birinci* nokta. Oysa Standing'ın prekaryasınca olsun ya da olmasın, küresel çapta yürütülen sınıf mücadeleleri ve toplumsal hak mücadeleleri var; sendikacılık hareketi, örgütlü ya da örgütsüz işçi hareketi var. Prekarya Bildirgesi'nde, bu mücadelelere en genel özellikleri ile değinildiğini görüyoruz.¹⁸ Bu haliyle Prekarya Bildirgesi, prekaryanın özneleşmesinde geçmiş ya da bugünkü mücadele ve örgütlenme deneyimlerinden, okurla paylaşılacak ve tartışılacak şekilde kitabın satırlarında değil, muhtemelen yazarın zihnindeki halleriyle yararlanıyor. Kitapta sadece, ayrı bir sınıf olarak tanımlanan proletaryanın/çekirdek işçi sınıfının geçmiş sendikal mücadelelerine ve prekaryanın kimi güvencesiz çalışma karşıtı mücadelelerine değiniliyor.

Oysaki, tıpkı “Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf” kitabında karşılaştığımız gibi kitabın yarısından çoğunu oluşturan ve prekaryanın varlığını ortaya koymaya çalışan olguları kısaca özetledikten sonra, prekaryaya kendi için sınıf niteliği kazandırıp, kendisini ortadan kaldırmasını sağlayacak mücadele başlıkları, geçmiş ya da bugünkü mücadele deneyimleri ile ilişkili olarak tartışılabiliriz. Yazar, prekarya ve mücadelesine tarihsel ve analitik de bir boyut katması muhtemel böylesi bir hattı izlemiyor. Bu noktada, akademik dilin dışına çıkmayı göze alarak, bunu bir tür, “ben yaptım oldu” tarzı olarak da yorumlayabiliriz.

¹⁸ Bkz. Standing, 2014b: 133-138, 177-190.

Standing'ın prekaryasını ve onun mücadelesini tarihsel ve analitik olmaktan uzaklaştıran *ikinci* nokta, teorik bir sınıf mücadelesi, sınıf kapasitesi ve özne tartışmasına hiç yönelmemiş olması. Özüğurlu (2008: 36), “işçi sınıfını konu alan her çözümleme girişimi”nin, “nesne-özne ilişkisinin sosyal düşünce içindeki temel gerilimlerini de” devraldığını belirtiyor. Standing'ın her iki çalışması da bu gerilimi(n yükünü) fazlasıyla taşıyor; ancak bu taşıyış teorik ve tarihsel bir bağlama dayanmadan, sadece gerilimin sosyal düşüncedeki varlığından haberdar olanlar tarafından hissedilebiliyor. Tarih ve teori ile bakmayınca, olgunun zenginliği de görülemiyor ve prekaryanın mücadelesi, istihdam ilişkilerinin, sosyal yaşamın sorunları ve küresel sosyal politika gündemi ile sınırlı bir maddeler sıralamasına bürünüyor. Prekaryanın özneleşmesinde, sınıflar mücadelesinin anlamı; özne tartışmalarının içerisinde sınıf kesimlerinin yeri ve rolü gibi sorular yanıtız kalıyor. Kitapta sadece, prekaryayı oluşturan kesimler içerisinde yer alan vasıflıların öncü rolü üstlenebileceğine ilişkin kimi vurgulara rastlıyoruz. Ancak yine geniş emekçi sınıf ve kesimlerin sorunları ile ortak mücadele hattının içeriğinin belirlenmesine dönük bir çerçeveden söz edebilmemiz olanaklı değil.

Kitapta, ricacı/rica eden bir konumda olmaktan çıkış, prekaryanın özneleşmesinde özel olarak altı çizilen noktalardan biri olarak karşımıza çıkıyor (Standing, 2014b: 143, 174). Bu gerçekten önemli; çünkü Standing bu belirlemeyi, bir yandan prekaryayı oluşturanların pazarlık güçlerinin düşmesi sonucunda hakların gerilemesine diğer yandan da özellikle çalışma yaşamına katılma temelinde kimi şartlara dayalı sosyal yardım programlarından yararlanma isteği karşısında ricacı konumuna düşen kesimlere dayalı olarak yapıyor. Prekaryanın ricacı konumdan çıkışı ile kendi için sınıf olma gereği arasında bir bağ da kuruluyor. Bu bağ, Standing'ın Bildirgesi'ni oluşturan kimi maddelerde izlenebilir. Ancak Standing'ın prekarya ve prekaryanın mücadelesini kendinden menkul sınırlar içerisinde düşünen fazlaca dar sınıf kavrayışı ve prekarya mücadelesi yaklaşımı Bildirge'de izlenebilecek önerilerde görülebilir.

Örneğin, bunlar içerisinde “temel gelir”, temel bir politika önerisi olarak karşımıza çıkıyor.¹⁹ Temel gelir talebini, prekaryanın dışında örgütlü, iş güvencesine sahip ve endüstri işçilerinden oluşan bir proletaryanın var olduğu savı ile bağlantılı

¹⁹ Temel gelir ile ilgili eleştirel yaklaşımlar için bkz. Köse ve Bahçe, 2009: 388-398; Özdemir ve Yücesan-Özdemir, 2009: 338-342; Tonak, 2010; Oğuz, 2012: 242; Kutlu, 2015c: 124-138; Ünlü, 2017. Öte yandan Yüksel Akkaya'nın da bu konuda 3 yazıdan oluşan bir çalışması mevcuttur. Yazıların linklerine erişilememekle birlikte, şu iki linkte iki yazının özetleri mevcuttur. <https://basicincome.org/news/2012/07/akkaya-yuksel-basic-income-against-capitalism-part-i/>; <https://basicincome.org/news/2012/07/akkaya-yuksel-is-basic-income-against-capitalism-part-ii/>.

gören yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşıma göre, giderek büyüyen güvencesiz bu kitleyi koruyabilecek en etkili araçlardan biri temel gelirdir (Oğuz, 2012: 243). Prekaryanın, sermaye ile girişilebilecek ücret mücadelesini ikincilleştiren ve nihayetinde bir tür sosyal yardım olan temel gelir talebi ve mücadelesi etrafında kendi için sınıf niteliği kazanmaya doğru yol alacağı ise teorik ve olgusal olarak oldukça belirsiz. Temel gelirin, örneğin miktarının nasıl belirleneceği sınıfın temsil ilişkilerinden bağımsız olarak ele alınıyor. Temel gelirin, emek gücünün yeniden üretim koşullarının toplu haklara dayalı pazarlıkla belirlenmesi kapasitesinin daraltılmasına dönük potansiyel etki ve işlevi ise tamamen tartışma dışı bırakılmış gözüküyor. Standing'in önerdiği temel gelir talebi temelinde mücadele çizgisinin, prekaryaya dönük "kendi için sınıf olma" çağrısı ile birleştiği görülüyor; ancak burada da anti-kapitalist ekseninde bir yönelimi olan işçi sınıfı hareketinden söz etmek mümkün gözüküyor. Bunun yerine çoğunlukla, reformist ve sosyal demokrat talepler etrafında, iktidar değil, pazarlık ve siyasal süreçlere baskı yönündeki bir eğilimin öne çıktığı görülüyor.

Hatta, temel gelirin piyasanın işleyişi ile uyumlu bir yapıya sahip olduğu, evrensel olduğu ve pazarlık yapmaya ve seçme özgürlüğüne izin verdiği ölçüde piyasayı bozucu bir etkisinin var olmadığı (Standing, 2014b: 321) belirtiliyor. Nitekim, temel gelirin kişileri emek güçlerini satmaktan alıkoymayacak düzeylerde olacağı için, "düşük ücretli, geçici ve enformel işlerde çalışmalarına" da engel olmayacağına dikkat çekilmektedir (Oğuz, 2012: 242). Bu anlamda temel gelirin, işgücü piyasasında düşük ücretli ve güvencesiz işlerin yeniden üretimi şeklinde bir pratik sonucunun olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.²⁰ Ancak temel gelirin her şekilde teorik ve pratik olarak emek gücünün yeniden üretim koşullarını ücretdışılaştırma²¹ bir karakterinin olduğunun altını çizmek gerekir.

Sonuç: Tarih Dışı Prekaryaya Reformizmi mi?

Bu yazıda Guy Standing'in Prekaryaya Bildirgesi adlı çalışması üzerine kimi sorular ortaya atıldı; kimi gözlem ve görüşler paylaşıldı. Değerlendirmemizde, ağırlıklı olarak prekaryanın ayrı bir sınıf ve özne olarak varlığı şeklinde iki temel konu üzerinde durmaya çalıştık.

Prekaryaya, oluşum halindeki bir sınıf olarak tanıtılıyor. Oluşum halindeki bir sınıf vurgusu ile Marksizmin sınıf kuramı çerçevesinde bir kavrayış izlenimi uyanırken, prekaryaya, Marksist sınıf ölçütlerinin tamamen dışında bir şematizasyon

²⁰ Sosyal yardımlara ilişkin bu yöndeki belirlemeler için bkz. Kutlu, 2015c.

²¹ Emek gücünün yeniden üretiminin ücretdışılaştırılması kavramlaştırması ile ilgili olarak bkz. Kutlu, 2018.

ile toplumda, içerisinde farklı işgücü gruplarının da yer aldığı bir sınıf hiyerarşisinin parçası olarak yer buluyor. Bu hiyerarşi ve onun içerisindeki sınıflar (elitler, profesyoneller, maaşlılar, çekirdek işçi sınıfı/proletarya, prekarya, işsizler ve lümpen-prekarya) yeni-Weberci olarak belirlenebilecek bir sınıf analizinin sonucunda belirlenmiş izlenimi uyandırıyor. Nitekim, Standing de yeni bir sınıfın -ve hatta sınıfların- varlığına ilişkin iddialar ortaya atarken, ne bağlı olduğu ya da olmadığı sınıf kuramlarından söz ediyor ne de sınıf analizine dönük teorik düzeyde bir tartışma yürütüyor. Standing'in literatürde yer bulmuş olan hangi ölçütler üzerinden bir sınıf şematizasyonu türettiğini metnin hem satır aralarından hem de bütününden çıkarıyoruz. Ama sonuç olarak, prekarya için Marx ile bağlantılı olarak, ancak sadece olgusal ve terimsel düzeyde “oluşum halinde bir sınıf” iddiasını ortaya atan Standing, Weberci ölçütlerle, tarih dışı ve maalesef analitik olmaktan uzak bir sınıf şeması türetiyor. Prekarya, üretim ilişkileri değil, çalışma ilişkilerinin belirli bir dönemdeki biçimlerine indirgenerek türetilmiş ve bu özelliği ile tarih dışı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Prekaryanın tarih dışılığı ve ona temel oluşturan tarihsiz sınıf yaklaşımı, özneleşme konusunda da kendisini göstermektedir. Prekarya, tarih dışı bir kavram olduğu kadar, prekaryayı oluşturan kesimlerin tarihselliğine ve tarihsel mücadelesine herhangi bir referans vermemektedir. Prekarya adıyla ayrı bir sınıf halinde olduğu iddia edilen işgücü kesimlerinin, kendilerinin ve kendi nesnel varlık koşullarının ortadan kaldırılması için kitapta ortaya atılan önermeler ve mücadele başlıklarının içeriği sorgulanmaya açıktır. Ancak prekarya kendi başına ya da Standing'in kitap boyunca çizdiği çerçeveye ile bu tür bir kapasiteye sahip değildir. Prekaryanın kendisini ve kendi varlık koşullarını ortadan kaldırma mücadelesi, prekaryanın sosyal, yer yer ise liberal reformist mücadelesine bırakılmıştır. Standing'de prekaryanın mücadelesi, sınıf mücadelesini, salt talepler ve müzakereler yoluyla elde edilecek ekonomik ve sosyal kazanımlar ile sınırlandıran ekonomist bir reformizm ile çevrilidir. Bildirge, küresel kapitalizmin sosyal reformist dönüşümü açısından dahi yetersiz bir perspektif sunmaktadır.

Prekaryanın nesnel varlığının tanımlanma biçimi ve özne olarak atfedilen dönüştürücü özelliği, kendisini ve kendisinin varlık koşullarını ortadan kaldıracak bir teorik, ideolojik ve politik içeriğe sahip değildir. Prekaryanın ayrı bir sınıf olarak varlığına dönük iddialar, güvencesizleşmenin işçi sınıfını oluşturan farklı işgücü kesimleri için türdeşleştirici karakterini görmezden gelmektedir. Öte yandan, prekaryanın kendisi gibi güvencesizleşme girdabına kapılmış ve tehlikesine düşmüş, Standing'in farklı emekçi kesimlerinden bütünüyle ayrı çıkarları olduğu iddiası da sorgulanmaya muhtaçtır. Üstelik, prekaryayı oluşturan kesimlerin -bile- böylesi özel bir iddiası yokken, işçi sınıfı içerisinde tarihsel olmayan bu tür kesitsel ayrımlar ve

parçalanmalar yaratacak böylesi bir noktanın ısrarla vurgulanması, soru işareti ile karşılanmalıdır.

Son olarak söylenebilecek *ilk* nokta, olduğu gibi kabul edilebilecek bir prekarya nesnelliğinden çok, prekaryayı oluşturan değil, işçi sınıfını/proletaryayı türdeşleştiren bir güvencesizleşme sürecinden söz etmenin daha doğru olacağıdır. *İkinci* olarak ise, işçi sınıfı yerine teorize edilebilen ve tarihselleştirilen; işçi sınıfından nesnel ve öznel düzeyde ayrı özellikler taşıyan, ikameci bir prekarya öznesinden varlığından bahsedilememektedir. Hal böyleyken, ne teori sona ermiş ne de tarih yapılmış değildir. Bu anlamda son sözü, prekaryayı oluşturan işgücü kesimlerinin kendilerini ve varlık koşullarını ortadan kaldırıp kaldıramayacaklarını, prekaryaya dahil edilen ya da edilmeyen işgücü gruplarının pratiği söyleyecektir.

KAYNAKÇA:

- Akkaya, Y. (2012) *Temel Gelir Versus Kapitalizm (Mi?) I-II-III*,
<https://basicincome.org/news/2012/07/akkaya-yuksel-basic-income-against-capitalism-part-i/>; <https://basicincome.org/news/2012/07/akkaya-yuksel-is-basic-income-against-capitalism-part-ii/> (29.05.2018)
- Hacısalihoglu, E. (2014) **Türkiye’de İşçi Sınıfı Haritasında Güvencesizlik Deneyimleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Gamze Yücesan Özdemir, Ankara.
- Hacısalihoglu, E. (2015) “Prekarya: Yeni ve Tehlikeli Bir Sınıf (Mı?)”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 70 (1), 249-253.
- Köse, A. H. ve Bahçe, S. (2009) “‘Yoksulluk’ Yazınının Yoksulluğu: Toplumsal Sınıflarla Düşünmek”, **Praksis**, 19, 385-419.
- Kutlu, D. (2015a) “‘Prekarya’ Üzerine Eleştirel Notlar ve Düşünceler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 70 (1), 223-236.
- Kutlu, D. (2015b) *Prekarya: İpin Ucunu Kaçırmadan*,
<http://birgunkitap.blogspot.com/2015/05/prekarya-ipin-ucunu-kacirmadan-denizcan.html> (29.05.2018)
- Kutlu, D. (2015c) **Türkiye’de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu: Birikim, Denetim, Disiplin**, Ankara: Notabene Yayınları.
- Kutlu, D. (2018) “Birikim, Emek Gücünün Ücretdışılaştırılması ve Sosyal Yardım: Kuramsal Bir Model Denemesi”, **Mülkiye**, 42 (1), 47-78.
- Munck, R. (2003) *Emeğin Yeni Dünyası Küresel Mücadele, Küresel Dayanışma* (Çev. M. Tekçe) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Oğuz, Ş. (2012) “Sınıf Mücadelesinde Özne Sorunu: Proletarya mı? Prekarya mı?”, Göztepe, Ö. (der.) **Güvencesizleştirme Süreç, Yanılgı, Olanak** içinde, Ankara: NotaBene Yayınları, 229-250.
- Oran, S. (2015) “Modern Zamanların Tutunamayanları Prekarya: Sınıf Mı, Sınıftan Kaçış Mı?”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 70 (1), 237-247.
- Öngen, T. (1996) **Prometheus’un Sönmeyen Ateşi Günümüzde İşçi Sınıfı**, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Özdemir, A. M. ve Yücesan-Özdemir G. (2009) “Yirmibirinci Yüzyıl İçin Sosyal Politika: Mevcut Söylemlerin Eleştirisi”, Esin, P., Savcı, İ., Gökbayrak Ş., Kart Ersoy, M., Yıldırım F. (der.) **Sosyal Politikada Güncel Sorunlar** içinde, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 323-358.
- Özüğurlu, M. (2008) **Anadolu’da Küresel Fabrikanın Doğuşu Yeni İşçilik Örüntülerinin Sosyolojisi**, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Özüğurlu, M. (2009) “Taşeronlaşma, Güvencesiz İstihdam ya da ‘Hayatta Dikiş Tutturamama’ Halleri Üzerine”, **Memleket Siyaset Yönetim**, 9, 122-128.
- Savul, G. (2012) “Standart Dışının Standartlaşması: Güvencesiz İstihdam”, Göztepe, Ö. (der.) **Güvencesizleştirme Süreç, Yanılgı, Olanak** içinde, Ankara: NotaBene Yayınları, 117-142.
- Seymour, R. (2012) “Hepimiz Güvencesiziz: ‘Prekarya’ Kavramı ve Yanlış Kullanımları Üzerine”, Göztepe, Ö. (der.) **Güvencesizleştirme Süreç, Yanılgı, Olanak** içinde, Ankara: NotaBene Yayınları, 251-270.
- Standing, G. (2011) **The Precariat The New Dangerous Class**, New York: Bloomsbury.
- Standing, Guy (2014a) *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf* (Çev. E. Bulut), Ankara: İletişim Yayınları.
- Standing, G. (2014b) **A Precariat Charter: From Denizens To Citizens**, New York: Bloomsbury.
- Standing, Guy (2017) *Prekarya Bildirgesi Hakların Kısılmasından Yurttaşlığa* (Çev. S. Çınar-S. Demiralp), Ankara: İletişim Yayınları.
- Tonak, Ahmet (2010) *Vatandaşlık geliri sol bir talep mi?*, http://www.radikal.com.tr/radikal2/vatandaslik_geliri_sol_bir_talep_mi-1001214 (28.5.2018)
- Ünlü, E. Ö. (2017) “Refah Devletinin Krizi, Sosyal Politikada Dönüşüm ve Temel Gelir”, **Mülkiye**, 41(2), 123-165.
- Weber, M. (1982a) “The Distribution of Power: Class, Status, Party”; Giddens, A. ve Held, D. (der.), **Classes, Power and Conflict Classical and Contemporary Debates** içinde, California: University of California Press, 60-85.
- Weber, M. (1982b) “Status Groups and Classes”, Giddens, A. ve Held, D. (der.), **Classes, Power and Conflict Classical and Contemporary Debates** içinde, California: University of California Press, 60-85.